

تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های حکمروایی

خوب شهری

(نمونه مطالعاتی: شهر سمنان)

علی‌اکبر تقی‌پور*، ابوالفضل مشایخی**، قاسم جعفری***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۴/۹

چکیده

شهرنشینی از چالش‌های مهم جوامع است. دولت‌ها از عهده پاسخگویی به نیازهای متنوع شهروندان برنمی‌آیند و ادامه روند فعلی می‌تواند باعث افزایش مشکلات شهروندان با مدیریت شهری شود. امروزه از حکمروایی خوب به‌عنوان راه‌حل مناسب برای توقف روند فعلی سخن گفته می‌شود. یکی از عوامل مؤثر در تحقق حکمروایی خوب شهری، سرمایه اجتماعی است. در این راستا با توجه چالش‌های موجود در شهر سمنان سنجش رضایت شهروندان از عملکرد مدیریت شهری و همچنین نقش آن‌ها در ایجاد حکمروایی خوب شهری حائز اهمیت است. به همین منظور برای بررسی نقش سرمایه‌های اجتماعی در حکمروایی خوب شهری در شهر سمنان ابتدا تعاریف حکمروایی خوب شهری و سرمایه اجتماعی بررسی گردید و سپس شاخص‌های تأثیرگذار سرمایه‌های اجتماعی در حکمروایی خوب شهری استخراج شد. پس‌از آن با تدوین پرسشنامه نظرات شهروندان جمع‌آوری گردید. نتایج تحلیل پرسشنامه‌ها نشان می‌دهد که شاخص‌های آگاهی، اعتماد و مشارکت از سرمایه اجتماعی در شهر سمنان در وضعیت مناسبی قرار ندارد و نبود پاسخگویی، شفافیت، توافق جمعی و قانونمندی در حکمروایی شهری سمنان موجب از بین رفتن اعتماد به مدیریت شهری و کاهش تمایل به مشارکت در طرح‌های شهری شده است. نتیجه این امر عدم دخالت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها است. همچنین نبود زیرساخت‌هایی مانند شورای محلات و سازوکار مناسب برای حضور مردم در فرایند تصویب طرح‌ها نیز در بروز این امر مؤثر بوده‌اند.

واژه‌های کلیدی: مدیریت شهری، سرمایه اجتماعی، مشارکت، حکمروایی خوب شهری

* استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه دامغان، دامغان، ایران. (نویسنده مسئول). a.taghipour@du.ac.ir
** دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران. mashayekhi7495@gmail.com
*** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، پژوهشکده مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، ایران. ghsmj@yahoo.com

مقدمه

نیود جایگاه نهادهای شهروندی و بخش خصوصی در چارچوب اداری، مانع از ابراز رسمی مطالبات و خواسته‌های این بخش‌ها در شرایط فعلی شده است. مدیریت برنامه‌ریزی شهری با رهیافتی از بالا به پایین، باعث زوال حوزه عمومی و جامعه مدنی شده و در نتیجه بخش اعظم جامعه شهری شامل اجتماعات محلی و گروه‌های غیررسمی که نقش مهمی در افزایش قدرت چانه‌زنی شهروندان دارند، از تصمیم‌گیری‌های شهری کنار گذاشته می‌شوند. شرایط کشورهای در حال توسعه و روند رو به رشد شهرنشینی و اداره شهر با رویکردهای سنتی، شرایط نامناسب را در شهرها به وجود آورده است. در شرایط جامعه امروزی فقط با تغییر و اصلاح این رویکردها و به‌کارگیری رهیافت‌های نوین مدیریتی می‌توان در صدد حل مدیریت تمرکزگرا و اقتدار از بالا برآمد (صالحی، ۱۳۹۳: ۴) کاهش کارایی سیاست‌های شهری و در عین حال نابرابری در توزیع مناسب کالاهای عمومی شهر، دست پنهان بازار و بازی تعادل عرضه و تقاضا را جایگزین کنش‌های انسانی و ارتباطی کرده است.

سازمان‌های دولتی به علت برخورد همه‌جانبه توانایی مدیریت تغییرات سریع و گسسته جامعه شهری را ندارند و عدم توازن در توزیع مناسب کالاهای عمومی باعث شکل‌گیری جزیره‌های متباین اقتصادی-اجتماعی می‌شود و با بیگانگی جوامع شهری، آینده شهرنشینی را تهدید می‌کند. محیط شهری پیچیده، پویا و متنوع، مستلزم ظرفیت بالای مدیریت است که حکمرانی خوب شهری قابلیت فراهم کردن آن را دارد. نظریه حکمروایی مطلوب با شاخصه‌های مشارکت‌جویی، پایداری یا تداوم‌پذیری، حق و اختیار تصمیم‌گیری، عدالت، کارایی و اثربخشی، شفافیت و پاسخگویی، شهروندمداری و التزام مدنی و امنیت، پدیده‌ای است که می‌تواند در زمینه نهادینه‌سازی مفهوم مشارکت و ارتقاء ارزش‌های مردم‌سالاری مفید واقع شود (UN-Habitat, 2009: 12) در این مدل مسئولیت اداره عمومی شهر میان سه نهاد حکومت، جامعه مدنی و بخش

خصوصی تقسیم شده است که هر سه مورد از لوازم توسعه انسانی به شمار می‌روند (جاجرمی و دیگران، ۱۳۸۲: ۹) حکمروایی مطلوب شهری فصل مشترک تمام کنشگران اجتماعی است، که ریشه در چشم‌انداز مدیریت عمومی نو دارد (Sadashiva, 2008: 6) و از اواخر دهه ۱۹۸۰ با ابتکار بانک جهانی و مرکز اسکان بشر سازمان ملل در ادبیات توسعه وارد شده است. سرمایه اجتماعی عنصر پیونددهنده شهروندان در بازی حکمروایی مطلوب شهری است. رابرت پوتنام اصطلاح سرمایه اجتماعی را این‌چنین تعریف می‌کند: جنبه‌هایی از سازمان اجتماعی همانند شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد که همیاری و همکاری برای دسترسی به منافع متقابل را تسهیل می‌کند (Putnam, 1993: 167)، بنابراین در ایجاد کنش جمعی در فرایند حکمروایی شهری نقشی اساسی دارد (محمدرضا پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۶).

امروزه سرمایه اجتماعی به‌عنوان کلید موفقیت و شکست در مدیریت منابع، به رسمیت شناخته شده است (Lopez-Gunn, 2012: 114) سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک مفهوم تئوریک، متغیرهایی مانند مشارکت در جامعه محلی، اعتماد، انسجام اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، روابط متقابل و کانال‌های اطلاعاتی را در برمی‌گیرد (Kritsotakis et al, 2011: 1654). در غیاب سرمایه اجتماعی، اثربخشی سایر سرمایه‌ها کاهش می‌یابد و پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شوند. در عصر حاضر برای توسعه، بیشتر از آنچه به سرمایه اقتصادی، فیزیکی و انسانی نیازمند باشیم به سرمایه اجتماعی نیازمندیم، زیرا بدون این سرمایه، استفاده از دیگر سرمایه‌ها به‌طور بهینه انجام نخواهد شد. از این‌رو موضوع سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک اصل محوری برای دستیابی به توسعه محسوب شده است (نیازی و شیرازی، ۱۳۸۹: ۱۳۰).

نرخ رشد جمعیت شهری و ساکن شدن افراد در مناطق شهری ایران در حال افزایش است. شهر سمنان نیز از این موضوع مستثنا نیست این شهر در کریدور ترانزیتی مهم کشور قرار گرفته و اتصال‌دهنده شهرهای جنوب به شمال کشور است. از طرفی

مهاجرت گسترده از شهرها و روستاهای مجاور به سمنان باعث شده تا جمعیت سمنان در یک دهه اخیر رشد چشمگیری داشته باشد. این رشد جمعیت باعث بروز مشکلات زیادی در حوزه مدیریت شهری سمنان شده است. در این راستا با توجه به افزایش جمعیت در شهر سمنان و همچنین موقعیت خاص این شهر به‌عنوان مرکز استان و حضور گسترده افراد غیربومی در این شهر، سنجش رضایت شهروندان از عملکرد مدیریت شهری و همچنین میزان حضور قشرهای مختلف مردم در مدیریت شهری باعث نمایان شدن مشکلات سیستم مدیریت شهری می‌شود و از این رهیافت می‌توان مسیر رسیدن سمنان به حکمروایی مطلوب شهری را آسیب‌شناسی کرد. از طرفی با بررسی گروه‌های مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد، سرمایه اجتماعی در سمنان مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و در نهایت به هدف پژوهش که بررسی نقش سرمایه اجتماعی در حکمروایی خوب شهری است پرداخته شده و راهکارهایی برای بهبود حکمروایی خوب شهری با استفاده از سرمایه اجتماعی ارائه شده است.

پیشینه تحقیق

اکبری (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان سرمایه اجتماعی و حکمرانی شهری به این نتیجه دست یافت که سرمایه اجتماعی عامل قوام و تداوم حکمروایی است و حکمروایی خوب شهری منوط به وجود سرمایه‌های اجتماعی است و این رابطه به‌نوعی هسته اولیه این پژوهش را شکل می‌دهد.

نوابخش و فدوی (۱۳۸۷) در مقاله بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه شهری به بررسی هفت عنصر مفهومی سرمایه اجتماعی آگاهی، اعتماد عمومی، اعتماد نهادی، مشارکت رسمی، غیررسمی خیریه‌ای، مشارکت غیررسمی هم یارانه و مشارکت غیررسمی مذهبی در منطقه ۵ تهران پرداخته است و از این پژوهش ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی روشن شد. پورمحمدی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان حکمروایی مطلوب شهری بر بنیان سرمایه اجتماعی آزمون نظم نهادی فضایی

ارتباطی و فاعلیت مندی غیراقتصادی مطالعه موردی کلان‌شهر تبریز، به انتخاب شاخص‌های متناظر حکمروایی خوب شهری و سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند و این موضوع در پژوهش حاضر نیز به کار گرفته شده است تا از تعدد شاخص‌ها کاسته شود. پوتنام (۱۹۹۳) با بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و دموکراسی در مناطق مختلف ایتالیا نشان داد که مناطقی که شاخص‌های دموکراسی در آن‌ها وضعیت بهتری دارد دارای سطح بالاتری از سرمایه اجتماعی هستند. این موضوع باعث گردید در پژوهش حاضر ارتباط میان شاخص‌های مشارکت و سرمایه اجتماعی بررسی گردد.

نتایج پژوهش کوساک (۱۹۹۸) در کتاب سرمایه اجتماعی، ساختارهای نهادی و عملکرد دموکراتیک: مطالعه تطبیقی حکومت‌های محلی آلمان، نشان‌دهنده این موضوع است که اعتماد یک مشخصه فرهنگی است و موجب کارآمدی حکومت محلی می‌گردد. اعتماد از شاخص‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر است با این تفاوت که در این مقاله به اعتماد به‌عنوان حاصل عملکرد مدیریت شهری نگریسته شده است.

همچنین شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در مقاله کندی استوارت (۲۰۰۶) بیان گردیده است. در این مقاله که عنوان آن عنوان طراحی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری: اهمیت مشارکت شهروندان و ارزیابی آن در ونکوور بزرگ است. نویسنده پنج مؤلفه مهم حکمروایی خوب شهری را کارایی و اثربخشی، مساوات و برابری، مشارکت، پاسخگویی و امنیت معرفی کرده است که در پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

تفاوت مقاله حاضر با پژوهش‌های قبلی در این موضوع است که ابتدا هرکدام از مفاهیم کلی یعنی سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری در شهر سمنان بررسی شده است و وضعیت شاخص‌های آن‌ها مشخص گشته سپس تأثیر این شاخص‌ها بر یکدیگر بررسی شده است و در این بررسی ویژگی‌های فرهنگی ساکنان شهر سمنان و زیرساخت‌های مؤثر برای افزایش تأثیر سرمایه اجتماعی در حکمروایی خوب شهری مورد توجه قرار گرفته است.

مبانی نظری

۱- حکمرانی و حکمرانی خوب

مفهوم حکمرانی از لغت یونانی کیرنان^۱ گرفته شده است و معنی آن هدایت کردن^۲ است. در واقع لغت و مفهوم حکمرانی، اشاره به پاسخگو بودن هم در سیاست‌گذاری و هم در اجرا دارد. حکمروایی شهری برخلاف مدیریت شهری، فرایندی مدیریتی است که به اتخاذ و حفظ زیربناها و خدمات شهری می‌پردازد. حکمروایی شهری را می‌توان فرایندی دانست که بر اساس کنش متقابل میان نهادهای رسمی اداره شهر و سازمان‌های غیردولتی شکل می‌گیرد. مکارنی و همکاران، حکمرانی را رابطه بین جامعه مدنی و دولت، بین حکمرانان و حکمرانی شونده‌گان می‌دانند (Mc Carney et al, 1995: 5). کارلیک، در این ارتباط می‌گوید: حکمرانی خوب، مدیریت کارآمد امور عمومی از راه برپا کردن یک حکومت و قواعد مشروع و قانونی در راستای پیشبرد ارزش‌های اجتماعی افراد و گروه‌ها است (Graham & Plumptre, 1999: 2). سه نوع رژیم اصلی در حکمرانی مشارکت دارند که عبارت‌اند از: دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی. هدف اصلی حکمرانی خوب افزایش بالاترین میزان کنش متقابل میان آنها در جهت به حداقل رساندن نقاط ضعف و به حداکثر رساندن نقاط قوت است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

1. Kybernan
2. sleer to

شکل ۱- مثلث حکمروایی خوب شهری

(نوبری و رحیمی، ۱۳۸۹: ۷)

سازمان ملل حکمروایی خوب شهری را مشارکت همه شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها می‌داند که نه تنها دولت بلکه همچنین شامل جامعه مدنی و بخش خصوصی می‌شود (Robert et al, 2007: 967). شکل‌گیری حکمرانی خوب مبتنی بر غالب شدن پارادایم‌های نوین در عرصه سیاست و مدیریت بود. تغییر در اداره امور که به لحاظ هنجاری و عملی در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ میلادی ایجاد شد، امکان‌پذیر شد. مفاهیمی چون مشارکت شهروندان و توانمندسازی را به وجود آورد. حکمرانی ۸ ویژگی و خصوصیت دارد که عبارت‌اند از: توافق‌گرا بودن، مساوات‌طلبی و فراگیر بودن، اثربخشی و کارایی، پاسخگو بودن، قانون‌مداری، شفافیت، مشارکت، مسئول بودن.

شاخص‌های حکمروایی شهری

شاخص‌های حکمروایی مانند مفهوم آن، با تعبیرها و تعریف‌های گوناگون از طرف نویسندگان و صاحب‌نظران مختلف همراه بوده است، که مهم‌ترین آن‌ها دربرگیرنده موارد زیر است: گروه تحقیق مؤسسه بین‌المللی علوم اداری، مواردی

همچون درجه مشروعیت، نمایندگی، مسئولیت و کارایی را به‌عنوان معیارهای نمونه برای ارزیابی حکمروایی برشمرده است (Srinivas, 1996: 1) در جدول زیر شاخص‌های حکمروایی شهری از دیدگاه سازمان ملل متحد بیان شده است.

جدول ۱- شاخص‌های حکمروایی خوب شهری
(منشور حکمروایی خوب شهری، سازمان ملل متحد، 1: 2002: Un-dp)

شاخص‌ها	گویه‌های موردنظر
مشارکت	اتاق فکر و مشورت، مشارکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه، مشارکت مردم در برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، مشارکت نهادهای مدنی و بخش خصوصی در برنامه‌ریزی، جذب سرمایه‌گذاری خارج از محله، نظارت اهالی محله بر تصمیم‌گیری‌های مربوط به محله، ایجاد بستری برای فعالیت مردم، واگذاری اداره محله به خود محله، تفویض اختیار به مردم و تسهیل مداخله شهروندان در روند توسعه محله
پاسخگویی	پاسخگویی مدیریت محله به وظایف خود، برگزاری جلسات عمومی برای تشریح اقدامات، رضایت‌مندی از پاسخگویی مدیریت محله، ایجاد سازوکاری برای انتقال نیازها و خواسته‌های اهالی محله به مسئولان رده‌بالا، پاسخ قانع‌کننده مدیران محله به مردم، روراست بودن مدیران محله در ارائه برنامه‌ها، تشکیل جلسات عمومی برای در جریان قرار دادن اهالی محله، پاسخگو بودن مدیران محله به‌عنوان یک اصل و باور، نبود فعالیت‌های خودسر و بی‌مسئولیت، جذب مشارکت از طریق پاسخگویی مدیران محله و همبستگی بین مردم و مسئولین از طریق پاسخگویی مدیران.
مسئولیت‌پذیری	تلاش مدیران محله برای تشویق مردم به پذیرش مسئولیت، شایستگی مدیران محله در پذیرش مسئولیت، احساس مسئولیت مدیران محله، اعتراف به اشتباهات خود، پیگیری تحقق طرح‌های در دست اجرا، تمرکززدایی و مسئولیت‌پذیری مردم.
قانون‌مندی	پارتنری‌بازی و ... در کارهای اداری مربوط محله، تأثیرگذاری گروه‌های صاحب نفوذ در تصمیم‌گیری‌های مربوط به محله (سنجش فساد)، شرکت افراد ذی‌نفع در مدیریت محله، میزان پایبندی اهالی محله به قوانین و مقررات وضع‌شده، پایبندی مدیریت محله به حقوق اهالی محله، آگاهی و اطلاع مدیریت محله از حقوق شهروندی محله، پایبندی مدیریت محله به عرف و آداب‌ورسوم محله، التزام مدیریت محله به برابری در برابر قانون، آگاهی

تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های ... ۱۵۳

مدیریت محله از حقوق مکان زندگی و مقاومت مدیریت محله در برابر رفتارهای خلاف قانون اهالی محله.	
کار مشارکتی، فعالیت‌های گروهی، هم‌سویی و همفکری مدیران محله و اهالی محله، همفکری مدیریت محله با سایر سازمان‌ها و نهادهای شهری، توافق جمعی بیش‌تر در نتیجه تعامل مدیریت محله با نهادهای دولتی، حمایت از منافع اکثریت گروه‌ها و طبقات اجتماعی و ایجاد سازوکاری برای مشورت بین سازمان‌های رسمی توسعه شهری و شهروندان	توافق جمعی
عدالت در توزیع برابر و عادلانه امکانات محله، پارتی‌بازی و حق و ناحق کردن، دسترسی به فرصت‌های برابر و یکسان، انجام طرح‌های محله در زمان تعیین‌شده، توجه به منافع جمعی، فراهم شدن حقوق شهروندی، عضویت زنان در مدیریت محله، استفاده معقولانه از منابع و امکانات و عدالت جنسیتی.	عدالت محوری
شفافیت در تصمیم‌گیری، شفافیت در ارائه عملکرد، صداقت در دادن اطلاعات، نظرخواهی از مردم نسبت به طرح‌ها، مصمم بودن به اجرای تصمیمات گرفته شده و اظهارنظر اهالی نسبت به عملکرد مدیریت محله.	شفافیت
دائمی و مستمر بودن فعالیت‌های مدیریت محله، بهبود روش‌ها و اقدامات بر اساس دانش جدید، بهبود شیوه امور، در نظر داشتن رضایت، مشارکت مردم، کاهش هزینه‌ها و ارتقای کیفیت خدمات، رضایت‌مندی اهالی محله از اقدامات مدیریت محله، پوشش خدمات در سطح محله، واگذاری ارائه خدمات به بخش‌های دیگر جامعه و مؤثر بودن اقدامات مدیریت محله برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده.	اثربخشی و کارایی

۲- مفهوم سرمایه اجتماعی

اصطلاح سرمایه اجتماعی در سال ۱۹۱۶ در مقاله‌ای به‌وسیله هانینفان مطرح شد. او در بحث مراکز روستایی، بر اهمیت و احیای مشارکت‌های اجتماعی برای تداوم دموکراسی و توسعه تأکید کرد. سرمایه اجتماعی توسط کسانی چون کلمن، بارت، پوتنام و پرتز بسط و گسترش داده شده است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۲۷۸). که در ادامه نظرات برخی از اندیشمندان گردآوری شده است.

جدول ۲- تعاریف سرمایه اجتماعی

تعاریف	اندیشمندان
همبستگی از روی اجبار پناهندگان و مهاجران در کنار هم در یک محله.	کارل مارکس
دادوستدهایی که افراد در زندگی اجتماعی صورت می‌دهند، قواعد و هنجارهای آن.	جورج زیمل
تعهداتی که مبنای آن‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی است.	امیل دورکیم، پارسونز
مفاهیمی که به اعتماد معطوف‌اند.	مارکس وبر
منابع بالقوه یا واقعی که حاصل شبکه‌ای ماندگار از روابط کم‌وبیش نهادینه‌شده آشنایی و شناخت متقابل هستند.	پیر بوردیو
روابط میان اشخاص، گروه‌ها و اجتماعات که کنش‌ها را تسهیل می‌کند.	جیمز کلین
مجموعه‌ای از خصایص و مفاهیم از سازمان‌های اجتماعی مانند: اعتماد، هنجارها و شبکه که می‌توانند کارایی سازمان را تسهیل کند.	رابرت پوتنام
مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی که اعضای گروهی که میانشان همکاری و تعاون است، در آن سهیم هستند.	فوکویاما
مجموعه شبکه‌ها و کنش‌های متقابل افراد که موجبات موفقیت کنش را فراهم می‌آورد.	لین
تفاوت در میزان برخورداری از فرصت‌ها (از طرق ارتباطات اجتماعی)، برای جوانان وابسته یا غیر وابسته به اقلیت‌های نژادی.	گلن لوری
منبعی که کنشگران آن را از ساختارهای خاص اجتماعی می‌گیرند.	بیکر
فرهنگ اعتماد و مدارا که در آن شبکه‌های گسترده سازمان‌های داوطلبانه می‌روید.	اینگلهارت
مجموعه‌ای از عناصر ساختار اجتماعی که بر روابط میان مردم اثر می‌گذارد.	شیف
ماده خام جامعه مدنی که از تعاملات هرروزه بین افراد به وجود می‌آید.	لازگا و پتیسون

(احمدی، ۱۳۸۵: ۲۳۷)

ویژگی‌های سرمایه اجتماعی

الف) اجتماعی بودن: یعنی این سرمایه متعلق به تمام اجتماع است و در انحصار فرد قرار ندارد که شامل غیر فردی بودن، همگانی بودن و جمعی بودن است.

ب) اقتصادی بودن: که خود نیز به سه اصل مولد بودن، سودآوری و استهلاک تقسیم می‌شود.

ج) انباشته تدریجی: سرمایه اجتماعی، به‌طور تدریجی انباشته می‌شود. انسان‌ها به تدریج به یکدیگر اعتماد می‌کنند و همکاری با یکدیگر را یاد می‌گیرند (رنانی، ۱۳۸۵: ۷).

ابعاد سرمایه اجتماعی

الف) آگاهی: پیش شرط اولیه برای مشارکت اجتماعی "آگاهی" است. جایی که افراد از ماهیت مسائل اجتماعی آگاه نمی‌شوند، فرصت‌های مشارکت اجتماعی هم پایین‌تر خواهد بود (تاج‌بخش، ۱۳۸۴: ۵۰).

ب) اعتماد: اعتماد همکاری میان افراد را تسهیل می‌کند و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند (شادی طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷: ۳۷).

ج) مشارکت: واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای تجمع برای منظوری خاص است و جوهره اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری تشکیل می‌دهد (علوی تبار، ۱۳۷۹: ۱۵). نمود وجود مشارکتی، وجود نهادهای مشارکتی چون انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمان‌های محلی و غیردولتی است (توکلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۵).

محدوده مورد مطالعه

شهر سمنان مرکز استان با ۱۶۳۳۹۱ نفر جمعیت دومین شهر پرجمعیت استان سمنان است. بافت جمعیتی شهر سمنان جوان است و بیش‌ترین گروه سنی را ۲۰ تا ۲۵ سال تشکیل می‌دهند. نرخ رشد جمعیت ۳/۰۸ بوده و مهاجرت‌های زیادی به این شهر برای

کار انجام شده است. چالش‌های این شهر شامل حضور اقوام گوناگون، بافت فرسوده محلات قدیمی، کمبود منابع آب، کنترل روان آب‌ها و ساخت‌وساز غیرمجاز می‌شود. حل این مشکلات نیازمند مدیریت قوی و همبستگی بیش‌تر مردم است. در این میان جای خالی حضور مردم در عرصه تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی به‌خوبی نمایان است. عدم وجود شورای محلات و سازمان‌های مردم‌نهاد و نبود سازوکار قانونی در جهت حمایت از آن‌ها باعث شده تا مدیریت شهری عملکرد مناسبی در جهت بهبود مشکلات نداشته باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی است و از لحاظ ماهیت، کاربردی است. به‌منظور جمع‌آوری اطلاعات از روش میدانی و ابزار پرسشنامه استفاده شده است. به‌این‌ترتیب پرسشنامه‌ای با سه گویه آگاهی، اعتماد و مشارکت برای سرمایه اجتماعی و چهارگویه شفافیت، پاسخگویی، قانونمندی و مدیریت شهری طراحی شد. پرسشنامه‌های یادشده توسط طیف لیکرت نمره‌گذاری شده‌اند. جامعه آماری پژوهش حاضر ساکنان شهر سمنان در نظر گرفته شده است. نمونه‌گیری برحسب توزیع جغرافیایی جمعیت و با استفاده از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی انجام شده است. پس از آن، با استفاده از نرم‌افزار Spss و Excel و PLS3 نظرات شهروندان مورد تحلیل قرار گرفت.

برای بررسی صحت یک پرسشنامه نیاز به سنجش پایایی و روایی آن است. مقدار آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه عدد $0/848$ به‌دست آمده است که نشان می‌دهد پرسشنامه پایایی بالایی دارد. در جدول ۳، بخشی از سؤالات پرسیده شده در پرسشنامه آورده شده است. در این پژوهش با استفاده از فرمول کوکران حجم تعداد ۱۵۰ نفر موردنیاز بود که با تعداد ۱۶۸ پرسشنامه کامل گردید. از تعداد ۱۶۸ نفر ۱۱۰ نفر مرد و

تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های ... ۱۵۷

۵۸ نفر زن هستند. از این تعداد ۶ نفر کمتر از ۱۸ سال، ۷۸ نفر بین ۱۸ تا ۲۵ سال، ۳۰ نفر ۲۵ تا ۳۵ سال و ۵۴ نفر ۳۵ سال به بالا هستند. از میان افراد شرکت‌کننده در پژوهش ۱۵۶ نفر متولد شهر و ۱۲ نفر متولد روستا بودند که به شهر مهاجرت کرده‌اند و ۹۷ نفر از پرسش‌شوندگان بیش از ۱۰ سال در سمنان اقامت داشته‌اند.

جدول ۳- سؤالات پرسشنامه

سؤالات	
بازسازی بناهای فرسوده	عمرانی-کالبدی
جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز	
ارائه خدمات در زمان وعده داده‌شده	درونی-سازمانی
ایجاد حس اعتماد و اطمینان در شهروندان	
اطلاع از مزایده‌ها	آگاهی
شفافیت در زمینه طرح‌ها و برنامه‌ها	
آیا تمایل دارید در مورد طرح‌ها و برنامه‌های عمرانی شهر از شما نظرخواهی شود؟	مشارکت
آیا تمایل به شرکت در جلسات پرسش و پاسخ با مسئولین مدیریت شهری دارید؟	
میزان علاقه‌مندی شما به شرکت در انتخابات شورای شهر	
آیا قانون در مورد همه یکسان اجرا می‌شود؟	اعتماد
تا چه اندازه اعتماد دارید که کار شما به سرانجام می‌رسد؟	
احداث مراکز گذران اوقات فراغت	اجتماعی- فرهنگی
حضور فعال فرهنگی در مراسم و اعیاد	
آیا شهرداری موضع خود و کارمندان را به روشنی مشخص نموده که چه کسی و در قبال چه چیزی باید پاسخگو باشد؟	پاسخگویی
شهرداری تا چه میزان در قبال ذی‌نفعان پاسخگو است؟	
آیا شهرداری دارای سیستمی است که بتواند از نحوه ارائه خدمات خود بازخورد بگیرد؟	
آیا قوانین به‌صورت واضح و روشن و بدون ابهام می‌باشند؟	قانون‌مندی

آیا شهرداری سازوکاری طراحی نموده که شهروندان از حمایت‌های قانونی برخوردار گردند؟	
شهرداری از تشکیل انجمن برای تجمع و مداخله در امورات شهری حمایت‌های لازم را به عمل آورده که با این امر مشارکت را افزون‌تر کرده است.	توافق جمعی
اطلاعات از مباحث فنی و اجرایی به‌موقع، عینی و به‌طور شفاف ارائه گردیده و به‌طور مستقیم با تصمیمات اتخاذشده مرتبط می‌باشد.	شفافیت
شهرداری هر ساله اهداف، طرح‌ها، قراردادهای مالی و به‌طور کلی اطلاعات و خروجی‌های شهرداری را به چاپ رسانده و در دسترس شهروندان قرار می‌دهد که موجبات افزایش شفافیت می‌شود.	
شهرداری در برابر عملکرد مؤثر شهروندان، پاداش‌هایی (مادی و غیرمادی) اختصاص داده است.	اثر بخشی و کارایی
آیا طرح‌ها متناسب با خواست آحاد شهروندان و در جهت رفاه اقتصادی آنان بوده است؟	

تجزیه و تحلیل و بررسی داده‌ها

در تحلیل آمار استنباطی، همواره نظر بر این است که نتایج حاصل از مطالعه گروه کوچکی به نام نمونه چگونه به گروه بزرگ‌تری به نام جامعه تعمیم داده شود. در تحقیق حاضر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار PLS3 و SPSS16 استفاده شده است. در صورتی که مقدار T-Value از ۱/۹۶ بیشتر و یا از ۱/۹۶- کمتر باشد، ارتباطات بین سازه‌ها تأیید می‌شود. البته ابتدا پاسخ‌های جمع‌آوری شده نسبت به بار معنایی مثبت و منفی سؤالات اصلاح‌شده تا پاسخ‌های مربوط به هر مؤلفه هم مقیاس شوند. آزمون مدل اندازه‌گیری شامل بررسی پایایی و روایی سازه‌ها و ابزارهای پژوهش می‌شود. (غیاثوند، ۱۳۸۷) جهت بررسی پایایی سازه‌ها فرنل و لاکر (Fornell & Larcker, 1981: 1) سه ملاک را پیشنهاد می‌کنند که شامل: ۱- پایایی هر یک از گویه‌ها، ۲- پایایی ترکیبی هر یک از سازه‌ها و ۳- متوسط واریانس استخراج شده است.

معیار میانگین واریانس استخراجی میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را نشان می‌دهد که هر چه این همبستگی بیشتر باشد، برازش نیز بیشتر است. معیار AVE نشان‌دهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود است. طبق نظر فورنل و لارکر مقدار AVE برابر و بیشتر از ۰/۵ نشان‌دهنده روایی همگرایی قابل قبول است. همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شد، تمام متغیرها از واریانس استخراجی مناسبی برخوردار هستند.

جدول ۴- معیارهای برازش کلی مدل (نتایج پژوهش)

متغیر	R ²	Q ²	Cr	Ave	Cronbach's Alpha
آگاهی			۰/۶۹۳	۰/۵۵۱	۰/۷۷۱
اعتماد			۰/۷۱۰	۰/۶۳۵	۰/۷۰۸
مشارکت			۰/۷۳۵	۰/۵۲۷	۰/۸۹۷
شفافیت			۰/۷۰۱	۰/۵۲۶	۰/۷۱۰
پاسخگویی			۰/۷۰۸	۰/۵۵۹	۰/۸۱۳
قانون‌مندی			۰/۷۳۵	۰/۵۳۵	۰/۷۴۹
توافق جمعی			۱	۱	۱
مدیریت شهری			۰/۷۰۵	۰/۵۰۲	۰/۸۴۵
سرمایه اجتماعی	۰/۶۰۶	۰/۳۵۶	۰/۷۷۷	۰/۶۳۵	۰/۷۳۳
حکمروایی خوب شهری	۰/۵۷۰	۰/۴۲۲	۱	۱	۱
نقش سرمایه اجتماعی در حکمروایی خوب شهری	۰/۶۱۹	۰/۳۹۰	۰/۷۹۱	۰/۵۱۸	۰/۸۲۷

برتری شاخص پایایی ترکیبی نسبت به آلفای کرونباخ در این است که پایایی سازه‌ها نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه‌هایشان با یکدیگر محاسبه می‌گردد که مقادیر بالاتر از ۰/۷ برای هر سازه نشان از پایایی مناسب آن دارد

(Nunnally, 1997). تمام متغیرها دارای پایایی ترکیبی مناسبی هستند. همچنین معیار دیگری که برای سنجش پایایی سازه‌ها بکار می‌رود، معیار آلفای کرونباخ است. مقدار حد بحرانی این شاخص برابر ۰/۷ است. در این شاخص نیز تقریباً برای همه مؤلفه‌ها حد بحرانی رعایت شده است.

معیار Q^2 قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد. هسلر و همکاران در مورد شدت قدرت پیش‌بینی مدل در مورد سازه‌های درون‌زا سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را تعیین نموده‌اند. به اعتقاد آن‌ها اگر مقدار Q^2 در مورد یک سازه درون‌زا در محدوده نزدیک به ۰/۰۲ باشد، نشان از آن دارد که مدل قدرت پیش‌بینی ضعیفی در قبال شاخص‌های آن سازه دارد و به همین ترتیب مقدار ۰/۱۵ قدرت متوسط و ۰/۳۵ مقدار قدرت پیش‌بینی قوی را نشان می‌دهد (Heseler, 2009). مقدار این معیار برای متغیر وابسته مدل برابر ۰/۳۹۰ است که نشان‌دهنده قدرت پیش‌بینی بالای مدل است.

R^2 معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود و نشان از تأثیری دارد که یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا می‌گذارد. نکته ضروری در اینجا این است که مقدار R^2 تنها برای سازه‌های درون‌زای (وابسته) مدل محاسبه می‌گردد و در مورد سازه‌های برون‌زا، مقدار این معیار صفر است. چین^۱ (۱۹۹۸) سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را به‌عنوان ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 معرفی می‌کند. مقدار این معیار برابر ۰/۶۱۹ برای متغیر وابسته است که مقدار نزدیک به قوی برای این معیار به حساب می‌آید.

در پژوهش‌های مختلف کیفی برای صحت رابطه‌ها می‌توان از آزمون T استفاده نمود. این آزمون در سطح اطمینان ۹۵٪ در صورتی نشان‌دهنده صحت رابطه است که بالاتر از ۱/۹۶ باشد. این مقدار در پژوهش بیشتر از ۱/۹۶ می‌باشد که صحت رابطه را بیان می‌کند، همچنین تمام ضرایب مسیر نیز مثبت است که این بدان معنا است که متغیرها دارای تأثیر مثبت و معناداری بر یکدیگر هستند.

---

^۱. Chin

در این بخش به بررسی پاسخ‌های ارائه شده از سوی مشارکت‌کنندگان در این پژوهش پرداخته شده است. پاسخ‌ها در دو بخش بررسی سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری دسته بنده گردیده تا میزان مطلوبیت عوامل و دلایل آن مشخص شود. پیش از بررسی نظرات شهروندان رابطه میان متغیرهای مختلف با استفاده از بار عاملی بررسی گردید. بار عاملی نشان می‌دهد که این متغیر چه مقدار در مؤلفه اصلی تأثیرگذار است. به این نوع از تحلیل عاملی، تحلیل عاملی تأییدی گفته می‌شود که نشان‌دهنده صحت مدل استفاده‌شده و روابط میان آن است. همان‌طور که در جدول شماره ۵ نشان داده شده است، در میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی، مشارکت بیشترین تأثیر را در تعریف عامل داشته است. پس از آن اعتماد و آگاهی شاخص‌های با اهمیت سرمایه اجتماعی بوده‌اند. از طرفی بررسی‌ها نشان داد که شاخص‌های شفافیت، قانونمندی و مدیریت شهری نیز به ترتیب بیشترین تأثیر را بر حکمروایی خوب شهری داشته‌اند. با توجه به همین یافته‌ها می‌توان گفت که مهم‌ترین دلیل عدم رضایت شهروندان از حکمروایی خوب شهری، وضعیت نامناسب شاخص‌های شفافیت و پاسخگویی است. همچنین عدم مشارکت شهروندان در مدیریت شهر، اصلی‌ترین دلیل تضعیف سرمایه اجتماعی است.

جدول ۵- بار عاملی (نتایج پژوهش)

بار عاملی	شاخص	عامل
۰/۲۶۵	آگاهی	سرمایه اجتماعی
۰/۲۷۹	اعتماد	
۰/۴۷۶	مشارکت	
۰/۵۲۷	شفافیت	حکمروایی خوب شهری
۰/۲۳۵	پاسخگویی	
۰/۳۸۰	قانون‌مندی	
۰/۳۰۷	توافق جمعی	
۰/۳۲۱	مدیریت شهری	

سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی با سه مؤلفه آگاهی، اعتماد و مشارکت سنجیده شده و هر مؤلفه به صورت جداگانه مورد تحلیل قرار گرفته است. با توجه به پاسخ‌های شهروندان، مهم‌ترین علل وضعیت نامناسب آگاهی، عدم اطلاع مردم از طرح‌ها و عدم شفافیت اهداف و روش اجرای آن است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که شاخص اعتماد در وضعیت نامناسبی قرار دارد و علت آن عدم انجام به‌موقع وعده‌ها از سوی مدیران شهری است. در مجموع بیشتر شهروندان به سؤالات اعتماد پاسخ ضعیف داده‌اند. همچنین با وجود تمایل بالای مردم به مشارکت در مسائل شهری، نبود ارتباط مستمر شهروندان با مسئولین شهر باعث شده است که مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها پایین باشد و همین موضوع علت ضعیف بودن شاخص‌های مشارکت شهروندان است.

حکمروایی خوب شهری: حکمروایی خوب شهری با معیارهای شفافیت، قانونمندی، توافق جمعی، مدیریت شهری و پاسخگویی سنجیده شده که در زیر به تحلیل پاسخ‌ها پرداخته شده است. معیار شفافیت با سه سؤال مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن نشان می‌دهد شفافیت در وضعیت خوبی قرار ندارد و دلایل آن نبود دسترسی آزاد به اطلاعات در وضعیت نامطلوب است. همچنین معیار قانونمندی نیز به دلایل وجود ابهام در قوانین و عدم حمایت قانونی از شهروندان در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. تحلیل نتایج نشان می‌دهد که معیار پاسخگویی وضعیت ضعیفی دارد و مهم‌ترین علت آن عدم پاسخگویی مناسب و به‌هنگام از جانب شهرداری است. همچنین عدم حضور شهروندان در فرآیند تصمیم‌گیری موجب شده است که معیار توافق جمعی نیز نامطلوب باشد. در بررسی معیار مدیریت شهری این نتیجه حاصل شد که مردم از وضعیت شاخص‌های عمرانی و اجتماعی رضایت دارند و در نتیجه این معیار در وضعیت مطلوب ارزیابی شد.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش مشخص گردید که مهم‌ترین عامل در بهبود حکمروایی خوب شهری، سرمایه اجتماعی است و هر چه شاخص‌های سرمایه اجتماعی بهبود یابد شاخص‌های حکمروایی خوب شهری نیز بهبود می‌یابد. در واقع همبستگی مثبتی میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری برقرار است، که این موضوع با توجه به مقدار R^2 برابر ۰/۶۱۹ مشخص گردید. از سوی دیگر بررسی‌ها نشان داد میان آگاهی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و شفافیت و پاسخگویی از حکمروایی خوب شهری رابطه مستقیم وجود دارد. به این صورت که به دلیل عدم انتشار اطلاعات و ارتباط نامناسب با شهروندان، ذی‌نفعان از اطلاعات طرح‌ها آگاهی پیدا نمی‌کنند و در نتیجه این مؤلفه در وضعیت نامناسب قرار می‌گیرد. همچنین میان مؤلفه اعتماد و عملکرد مدیریت شهری نیز رابطه مستقیم وجود دارد که در صورت اجرای صحیح پروژه‌ها و کاهش مشکلات، اعتماد میان شهروندان و مدیران شهری افزایش می‌یابد. با تحلیل نظرات شهروندان روشن شد که شاخص‌های سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری در سمنان در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. مهم‌ترین علت ایجاد چنین وضعیتی، نبود مشارکت در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی از جانب مردم و نبود قوانین شفاف در حوزه حمایت از حقوق شهروندان است. از سوی دیگر بررسی‌ها نشان داد میزان تمایل ساکنان شهر سمنان برای شرکت در فعالیت‌های مدیریت شهری بالاست و آن‌ها حاضرند برای بهبود وضعیت شهر داوطلبانه همکاری کنند، اما به دلیل نبود زیرساخت‌های مشارکت، امکان استفاده از این ظرفیت وجود ندارد. نبود این زیرساخت‌ها از سوی دیگر موجب گشته است تا افراد برای پیگیری مشکلات خود از دو راه اقدام کنند: مراجعه مستقیم به شهرداری و انتقال مشکلات به افراد صاحب نفوذ.

در نهایت برای بهبود شاخص‌های سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری، راهکارهایی مورد نیاز است که در ادامه به تفصیل ارائه شده است:

- حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد به این صورت که برای هر یک از این سازمان‌ها جایگاه مشورتی در نظر گرفته شود و در جلسات شورای شهر که در مورد موضوع کار سمن‌ها است بتوان از نظرات آن‌ها استفاده کرد.
- ایجاد شورای محلات با استفاده از ظرفیت کانون‌های مشارکت مردمی نظیر مسجد و سمن‌ها و پیگیری مشکلات محله از طریق شورای محله و همچنین حضور نماینده شورای محلات در جلسات شورای شهر.
- ترغیب شهروندان به مشارکت در امور اجرایی طرح‌ها از طریق افزودن اختیار به نهادهای محلی و همچنین نظارت دائمی ساکنان محله بر پیشرفت طرح‌ها.
- شفاف‌سازی هزینه‌های شهرداری به صورت انتشار دوره‌ای آن‌ها و ایجاد پایگاه اطلاع‌رسانی اینترنتی برای ثبت شکایات و ارائه پیشنهادها.
- استفاده از بستر فضای مجازی جهت تشکیل گروه‌های محلی به منظور افزایش هویت محله و ایجاد نوعی انسجام میان ساکنان در جهت بهبود وضعیت کالبدی و اجتماعی محله.

منابع

- احمدی، یعقوب. (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعی، جامعه مدنی و دموکراسی»، *مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، سال بیستم، شماره ۹: ۲۲۵ - ۲۲۶.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۰)، *جامعه‌شناسی توسعه*، تهران: نشر کلمه، چاپ سوم.
- اکبری، غضنفر. (۱۳۸۶)، «سرمایه اجتماعی و حکمروایی شهری»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، سال بیست و دوم، شماره ۷.
- پوتنام، روبرت. (۱۳۸۰)، *دموکراسی و سنت‌های مدنی*، ترجمه: محمدتقی دل‌افروز، تهران: نشر روزنامه سلام، چاپ اول.
- پورمحمدی، محمدرضا؛ حسین زاده دلیر، کریم و پیری، عیسی. (۱۳۸۹)، «حکمروایی مطلوب شهری بر بنیان سرمایه اجتماعی: آزمون نهادی-فضایی ارتباطی و فاعلیت‌مندی غیراقتصادی»، *فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، سال اول، شماره ۱: ۳۵-۵۲.
- تاج‌بخش، کیان. (۱۳۸۴)، *سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه*، ترجمه: افشین خاک‌باز و حسن پویان، تهران: نشر شیرازه، چاپ اول.
- توکلی مرتضی، دهقانی کیومرث و زارعی، رضا. (۱۳۹۰)، «تحلیلی بر میزان سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان ممسنی (مطالعه موردی: بخش دشمن‌زیاری)»، *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال اول، شماره ۴: ۴۱-۵۴.
- جاجرمی، ایمان؛ بیگدلی، مهرناز و حناچی، سیمین. (۱۳۸۲)، *مدیریت شهری پایدار*، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، چاپ اول، ص ۶۷-۵۲.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۷)، *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: نشر سمت، چاپ چهاردهم.
- رنانی، محسن. (۱۳۸۵)، «کاهش سرمایه اجتماعی و ناکامی سیاست‌های اقتصادی در ایران»، *ماهنامه آیین*، سال سوم، شماره ۶: ۶-۱۲.
- شادی‌طلب، زاله و حجتی‌گرمانی، فرشته. (۱۳۸۷)، «فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی»، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال هفتم، شماره ۲۸: ۳۵-۵۱.
- صالحی، رضا؛ نعمتی، مرتضی و امان‌پور، سعید. (۱۳۹۳)، «بررسی سازوکار تأثیرگذاری شاخص‌های سرمایه اجتماعی در حکمروایی مطلوب شهری با استفاده از Amos (مطالعه موردی: شهر نسیم شهر)»، *فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی*، سال چهارم، شماره ۱: ۱-۲۴.

تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های ... ۱۶۷

- علوی تبار، علیرضا. (۱۳۷۹). *الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارب جهانی و ایران)*، جلد اول، تهران: انتشارات مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری، چاپ اول.
- غیاث‌وند، احمد. (۱۳۸۷). *کاربرد آمار و نرم‌افزار SPSS در تحلیل داده‌ها*، تهران: نشر لویه، چاپ اول.
- نوابخش، مهرداد و فدوی، جمیله. (۱۳۸۷). «بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه شهری مطالعه موردی منطقه ۵ شهر تهران»، *پژوهشنامه علوم اجتماعی آزاد گرمسار*، سال دوم، شماره ۱: ۲۶-۴۷.
- نوبری، نازک و رحیمی، محمد. (۱۳۸۹). «حکمرانی خوب یک ضرورت تردیدناپذیر»، *نشریه دانش شهر*، سال اول، شماره ۱۱.
- نیازی، محسن و شیرازی، محمد. (۱۳۸۹). «تبیین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در اندیشه نوگرایی»، *مجله پژوهش‌های جامعه‌شناختی*، سال چهارم، شماره ۲.
- Chin, Wynne W. (1998). "Issues and opinion on Structural Equation Modeling". *Journal of MIS Quarterly*, 22(1), 7-16.
- Cusack, Thomas R. (1998). "Social capital Institutional Structures, and Democratic performance: A Comparative Study of German Local Governments". *Journal of Berlin*. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- Plumptre, Timothy Wynne, and John Graham. (1999). "Governance and good governance: international and aboriginal perspectives."
- Heseler, Jorg, Ringle, Christian M., Sinkovis, Rudolf R. (2009). "The use of partial least squares path modeling in international marketing". *Book of Advance in international marketing*, 20, 227- 320.
- Kritsotakis, George, Vassilaki, Maria, Chatzi, Leda, Georgiou, Vaggelis, Kogevinas, Manolis, Koutis, Antonis. (2011). "Maternal Social capital and birth outcomes in the mother-child cohort in Crete". Greece (Rhea Study), *Journal of Social Science & Medicine*, 73, 1653- 1660.
- Lopez-Gunn, E. (2012). "Groundwater governance and social capital". *Journal of Geoforum*, 43(6), 1140-1151.
- McCarney, Patricia, Halfani, M., Rodríguez, Alfredo, (1995). *Towards an Understanding of Governance, the emergency of an idea and its implications for urban research in developing countries*. Toronto: University of Toronto.

- Nunnally, Jum C. (1997). *Psychometric theory*. New York, NY: McGraw Hill.
- Sadashiva, Manjunath. (2008). *Effects of civil society on urban planning and governance in Mysore*. India, Doctoral thesis: Technical university of Dortmund.
- Roberts, Susan.M., Wright, Sarah., O'Neil Phillip. (2007). "Good governance in the Pacific? Ambivalence and possibility". *Journal of Geoforum*, 38:967-984.
- Srinivas, H. (1996). "Governance: a working Definition".
www.soc.Titech.ac.jp
- Stewart, Kennedy. (2006). "Designing good urban governance indicators: The importance of citizen participation and its evaluation in Greater Vancouver". *Journal of Cities*, 23(3):195-202.
- UN-HABITAT. (2002). "The Global Campaign on Urban Governance".
Concept paper, 2nd Edition, Nairobi, 3-18.
- UN-HABITAT. (2009). "Urban governance index (UGI) a tool to measure progress in achieving good urban governance". New York, 8-126 (online: www.unhabitat.org).